

Mikulová, Jana

## 28. lekce

In: Mikulová, Jana. *Základní kurz latiny*. 2. díl. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013, pp. 65-80

ISBN 978-80-210-6499-7; ISBN 978-80-210-6502-4 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/128872>

Access Date: 19. 03. 2025

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

# 28. lekce

## Gramatika

### Konjunktiv perfekta a plusquamperfekta ve větách vedlejších

Konjunktivy perfekta a plusquamperfekta se používají zejména v některých větách vedlejších. V této lekci se zaměříme na věty časové s *cum historicum* a na věty podmínkové.

#### Cum historicum

Věty s *cum historicum* vyjadřují minulé děje, spojka *cum* se překládá jako „když“ (viz 17. lekce). Mohou se v nich objevit dva konjunktivy:

- konjunktiv imperfekta
- konjunktiv plusquamperfekta

Konjunktiv imperfekta vyjadřuje současnost, tj. že se děj věty vedlejší odehrával ve stejnou dobu jako děj věty hlavní. Věta vedlejší často popisuje okolnosti nebo širší rámec děje věty hlavní.

*Cum Hannibal ad Rōmam appropinquāret, Rōmānī urbem mūniēbant.*  
Když se Hanibal přibližoval k Římu, Římané opevňovali město.

Konjunktiv plusquamperfekta vyjadřuje předčasnost, tj. že se děj vedlejší věty odehrál před dějem věty hlavní.

*Cum Hannibal in Italiam vēnisset, Rōmānōs vīcit.*  
Když Hanibal přišel do Itálie, porazil Římany.

Ve větě hlavní je v obou typech vět indikativ minulého času nebo prézens historický. Při překladu do češtiny se používá oznamovací způsob minulého času, případně prézentu historického. Konjunktiv imperfekta se obvykle překládá minulým časem nedokonavých sloves, konjunktiv plusquamperfekta minulým časem dokonavých sloves. Záporka ve větě hlavní i vedlejší je *nōn*.

Přehled vět s *cum historicum* a jejich překlad do češtiny je uveden v následující tabulce:

	<b>věta vedlejší</b>	<b>věta hlavní</b>
současnost	<i>cum</i> + <b>konjunktiv imperfekta</b> když + <b>indikativ</b> min. času (nedokonavých sloves)	<b>indikativ</b> minulého času nebo přezentu historického  <b>indikativ</b> min. času / přez. hist.
předčasnost	<i>cum</i> + <b>konjunktiv plusquamperfekta</b> když + <b>indikativ</b> min. času (dokonavých sloves)	<b>indikativ</b> min. času / přez. hist.  <b>indikativ</b> min. času / přez. hist.

### Podmínkové věty

Podmínkové věty se v latině dělí na **tři základní typy** (reálné, nereálné, potenciální). Všechny typy mají spojky *sī* a *nisi*, které se překládají různě podle typu věty (*sī* jako „jestliže, -li, když, kdyby“ a *nisi* jako „jestliže ne, když ne, kdyby ne“).<sup>23</sup>

Odlišnosti jednotlivých typů vět se projevují v indikativech a konjunktivech, které se v nich používají. Pozornost zde bude věnována zejména základním formám podmínkových vět, v nichž je ve větě hlavní i vedlejší stejný způsob a čas. Vedle toho existuje řada tzv. smíšených souvětí, která jsou podrobněji probírána v rámci latinské syntaxe.

#### Věty reálné

Věty reálné vyjadřují děj, který je představen jako skutečný. Spojka *sī* se překládá jako „jestliže, -li“, spojka *nisi* jako „jestliže ne“.

Používají se v nich **indikativy všech časů**. V základním schématu se uvádí stejný indikativ v obou větách. Může se v nich však také objevit indikativ plusquamperfekta pro vyjádření předčasnosti před jiným dějem minulým a indikativ futura II pro předčasnost před jiným dějem budoucím (viz lekce 17. a 22).

#### Věty nereálné

Věty nereálné představují děj, který se neuskutečňuje nebo se nemůže uskutečnit. Spojka *sī* se překládá jako „kdyby“ a spojka *nisi* jako „kdyby ne“. Používají se v nich **konjunktivy imperfekta a plusquamperfekta** ve větě hlavní i vedlejší, které jsou v případě potřeby negovány zápornkou *nōn*.

Konjunktiv imperfekta vyjadřuje nerealitu v přítomnosti, tj. děj, který se v přítomnosti neodehrává nebo se nemůže odehrávat. Do češtiny se překládá kondicionálem přítomným.

*Sī bene labōrārent, laudārentur.* Kdyby dobře pracovali, byli by chváleni.  
(tj. ale nepracují dobře, a proto nejsou chváleni)

*Nisi bene labōrārent, nōn laudārentur.* Kdyby dobře nepracovali, nebyli by chváleni.  
(tj. ale pracují dobře, a proto jsou chváleni)

Konjunktiv plusquamperfekta vyjadřuje nerealitu v minulosti, tj. děj, který se v minulosti neodehrál nebo nemohl odehrát. Pro odlišení od nerealitu v přítomnosti s konjunktivem imperfekta ho do češtiny překládáme kondicionálem minulým.

<sup>23</sup> Základní výklad o podmínkových větách je součástí 17. lekce.

*Si bene labōrāvissent, laudātī essent.* Kdyby byli dobře pracovali, byli by bývali chváleni.  
(tj. ale nepracují dobře, a proto nejsou chváleni)

*Nisi bene labōrāvissent, nōn laudātī essent.* Kdyby nebyli dobře pracovali, nebyli by bývali chváleni. (tj. ale nepracovali dobře, a proto nebyli chváleni)

Kondicionál minulý se však používá spíše pro překlad izolovaných vět, protože není běžně užívaným jazykovým prostředkem. Zejména v mluveném projevu se v češtině dává přednost kondicionálu přítomnému a zařazení do minulosti se uskutečňuje pomocí časových určení (např. „tehdy“, „před lety“) nebo na základě kontextu.

### Věty potenciální

Podmínkové věty potenciální vyjadřují děj, jehož realizaci mluvčí představuje jako možnou v přítomnosti a budoucnosti. Tím se liší od vět nereálných, které podávají děj jako nerealizovaný nebo nerealizovatelný. Používají se v nich tzv. potenciální konjunktivy prézentu a perfekta, které se negují pomocí zápornky *nōn*. **Oba konjunktivy** se vztahují **k přítomnosti a budoucnosti**, liší se však v tom, zda vyjadřují děj dokončený nebo nedokončený:

- **konjunktiv prézentu** vyjadřuje děje možné v přítomnosti a budoucnosti a popisuje je jako **nedokončené**, tj. v jejich průběhu. Do češtiny se proto obvykle překládá nedokonavými slovesy.
- **konjunktiv perfekta** vyjadřuje děje možné v přítomnosti a budoucnosti a popisuje je jako **dokončené**. Do češtiny se proto obvykle překládá dokonavými slovesy.

Na rozdíl od vět reálných a nereálných čeština nemá zvláštní výrazové prostředky pro vyjádření potenciality. Spojka *sī* se překládá jako „jestliže“ nebo „kdyby“ a spojka *nisi* jako „jestliže ne“ nebo „kdyby ne“. Konjunktivy se mohou přeložit kondicionálem přítomným nebo oznamovacím způsobem budoucího, případně přítomného času. Někdy se v češtině mohou objevit slova naznačující potencialitu, např. „tak“, „snad“ (např. „kdyby tak přišel...“).

*Si bene labōrent, laudentur.* Kdyby dobře pracovali, byli by / budou chváleni  
Jestliže budou dobře pracovat, budou chváleni.  
(Tj. je možné, že dobře pracují / budou pracovat, a pak budou chváleni.)

*Si amīcus meus adsit, omnia ei narrem.* Kdyby tu (tak) byl můj přítel, všechno bych mu vyprávěl.  
(Tj. pokládám za možné, že tu přítel bude.)

*Nisi id bene fēcerint, nōn laudātī sint.* Kdyby to dobře neudělali, nebyli by/ nebudou pochváleni.  
Jestliže to dobře neudělají, nebudou pochváleni.  
(Tj. je možné, že to neudělají dobře a pak nebudou pochváleni.)

*Si amīcus meus vēnerit, omnia ei dixerim.* Kdyby (tak) přišel můj přítel, všechno bych mu řekl.  
(Tj. pokládám, za možné, že přítel přijde.)

Překlad těchto vět sice mnohdy splývá s překladem vět nereálných nebo vět reálných v budoucnosti, v latině však jsou mezi nimi významové rozdíly. Důležitý je zejména protiklad mezi nereálnými větami na straně jedné a potenciálními a reálnými futurálními větami na straně druhé. Potencialita a realita v budoucnosti jsou si totiž významově velmi blízké.

*Sī amīcus meus adesset, omnia ei narrārem.*

Kdyby tu můj přítel byl, všechno bych mu vyprávěl.

**Nerealita**, tj. přítel zde není.

*Sī amīcus meus adsit, omnia ei narrem.*

Kdyby tu (tak) byl můj přítel, všechno bych mu vyprávěl.

**Potencialita**, tj. domnívám se, že tato situace může nastat.

*Sī amīcus meus aderit, omnia ei narrābō.*

Jestliže tu bude můj přítel, budu mu všechno vyprávět.

**Realita**, tj. vyjadřuji přesvědčení, že se to opravdu stane.

Při překladu vět s „kdyby“ do latiny je třeba z kontextu usoudit, zda se jedná o potencialitu, nebo o nerealitu. Potentialitu může signalizovat např. imperativ nebo budoucí čas ve větě hlavní (např. „Kdybych ho potkal, budu ho od tebe pozdravovat.“).

### Tipy: různé způsoby vyjadřování příslovečných vět

Některé příslovečné věty lze vyjadřovat různými způsoby. Vedle spojkových vět se může jednat např. o konstrukce participia spojitého nebo ablativu absolutního. Příkladem mohou být věty časové s *cum historicum*. Překlad pomocí participiálních konstrukcí se řídí pravidly pro participium spojitě nebo ablativ absolutní, a proto není vždy možné participiální konstrukce použít.

#### Příklady

Když hrozila bouře, zamířili do přístavu:

cum historicum: *Cum tempestās imminēret, portum petivērunt.*

ablativ absolutní: *Tempestāte imminente portum petivērunt.*

Když posel mluvil, všichni mu nadávali:

cum historicum: *Cum lēgātus loquerētur, omnēs eum vituperābant.*

participium spojitě: *Omnēs lēgātum loquentem vituperābant.*

Když bylo město dobyto, obyvatelé byli vyhnáni:

cum historicum: *Cum urbs expugnāta esset, incolae expulsī sunt.*

ablativ absolutní: *Urbe expugnātā incolae expulsī sunt.*

Když bylo město dobyto, bylo vojáků vypleněno:

cum historicum: *Cum urbs capta esset, ā militibus vastāta est.*

participium spojitě: *Urbs capta ā militibus vastāta est.*

Když byl stát v nebezpečí, byl volen diktátor:

cum historicum: *Cum rēs pūblica in periculō esset, dictātor creābātur.*

participiální konstrukce: nelze (sloveso *esse* nemá participium přezentiva aktiva)

## Slovní zásoba

acquirō (adquirō), ere, quīsivī, quīsītum  
 adsuēsco (assuēsco), ere, ēvī, ētum  
 advehō, ere, vēxī, vectum  
 ▪ advehor, ī, vectus sum  
 ante  
 Apollō, inis / ōnis, m.  
 astrum, ī, n.  
 Carthāginiēnsēs, ium, m.  
 citō (komp. citius, superl. citissimē)  
 cōgnōmen, inis, n.  
 cōsentiō, īre, sēnsī, sēnsūm  
 cōsequor, sequī, secūtus sum  
 corōna, ae, f.  
 crucifigō, ere, fixī, fixum  
 cūctor, āri, ātus sum  
 dēvincō, ere, vicī, victum  
 dīmico, āre, āvī, ātum  
 ēloquentia, ae, f.  
 etiamsī  
 expleō, ēre, ēvī, ētum  
 exspectātiō, ōnis, f.  
 facinus, oris, n.  
 fluvius, iī, m.  
 forsitan  
 fovea, ae, f.  
 gladius, ī, m.  
 illūc  
 inquirō, ere, sīvī, sītum  
 item  
 laus, laudis, f.  
 māne  
 monumentum, ī, n.  
 obtemperō, āre, āvī, ātum +dat.  
 patrimonium, iī, n.  
 paulō  
 ▪ paulō post  
 ▪ paulō ante  
 post  
 prope  
 quiēs, ētis, f.  
 quōmodo  
 retineō, ēre, uī, retentum  
 sēditiō, ōnis, f.  
 sonus, ī, m.  
 trānsitus, ūs, m.  
 vēritās, ātis, f.  
 vērum

získávat, mít větší zisk, zvětšit zisk, vydělat  
 zvyknout si  
 přivést, dovézt  
 ▪ přijíždět  
 předtím  
 Apollón, bůh světla, umění atd.  
 souhvězdí  
 Kartaginci  
 rychle  
 příjmení  
 souhlasit, shodovat se, domluvit se, spiknout se  
 následovat, pronásledovat, dohonit, získat, nabýt  
 věnec, koruna  
 ukřížovat, přibít na kříž  
 váhat  
 zcela porazit, podmanit  
 bojovat  
 výmluvnost  
 i když, ačkoliv, i kdyby  
 splnit, vyplnit, naplnit  
 očekávání  
 čin, zločin, provinění  
 řeka, tok, proud  
 snad, možná  
 jáma  
 meč  
 tam, onam (na otázku kam?)  
 pátrat, vyzvídat, vyšetřovat (soudně)  
 rovněž  
 chvála, pochvala, sláva, slavný čin  
 ráno  
 památka, pomník, hrobka  
 poslouchat, být poslušný  
 majetek, dědictví  
 o málo, o něco, o trochu  
 ▪ o něco později, zanedlouho potom  
 ▪ nedávno, před chvílí  
 poté, potom  
 skoro, téměř  
 klid, odpočinek, spánek  
 tázací jak, jakým způsobem; vztažné jak  
 zadržet, udržet, mít  
 povstání, nepokoj, spor, vzpoura, odboj  
 zvuk  
 přechod, průchod  
 pravda  
 avšak, však, ale

## Cvičení

### 1. Doplněte výrazy do vět, přeložte podmínkové věty a zařadte je k jednotlivým typům

1. Felēs,<sup>24</sup> sī cantant, ab hominibus saepe (*pūnīre*) \_\_\_\_\_ .
2. Cicero, sī diūtius (*vīvere*) \_\_\_\_\_ , plūrēs librōs scrīpsisset.
3. Cicero, sī (*vīvere*) \_\_\_\_\_ , mōrēs multōrum pīncipum reprehenderet.
4. Si bellum imminēbit, dux magnā vōce mīlītēs ad bellum (*vocāre*) \_\_\_\_\_ .
5. Sī omnēs hominēs modestī essent, fēliciōrēs (*esse*) \_\_\_\_\_ .
6. Sī quis tē (*interrogāre*) \_\_\_\_\_ , quid respondeās?
7. (*Dēfendere*) \_\_\_\_\_ ab amicīs, sī amicōs dēfendēs.
8. Coriolānus agrum Rōmānum populātus esset, nisi eum precēs mātris et uxōris (*retinēre*) \_\_\_\_\_ .
9. Sī tē venīre (*vidēre*) \_\_\_\_\_ , laetābar.
10. Sī mē (*petere*) \_\_\_\_\_ , tibi id libenter dederim.
11. Sī id fēcissētis, num rēctē (*agere*) \_\_\_\_\_ ?
12. Sī hoc (*dīcere*) \_\_\_\_\_ , tē leviōrem putem.
13. Etiam nōs id (*facere*) \_\_\_\_\_ , sī potuissēmus.

### 2. Vyberte správný tvar nebo správné tvary. V případě více správných možností vysvětlete rozdíly.

1. Quae cum (*essent dicta, dicerentur, dicuntur*), discessimus. (Cic. *fin.* 4, 28, 80)
2. Vēnit enim Misēnum, cum ego (*essem, fuissem*) in Pompēiānō.<sup>25</sup> (Cic. *Att.* 15, 1, 2)
3. Cum ea (*nuntiārentur, essent nuntiāta, nuntiāvērunt, nuntiāverant*) Marcellō, lēgātōs extemplō<sup>26</sup> Syracūsās (*mīsīt, missī sunt*). (podle Liv. 24, 29, 5)
4. Cum lēgātī ad Caesarem (*vēnērunt, venīrent, vēnissent*) ōrātum, ut sibi ignōsceret, Caesar obsidēs (*dare, darī*) iubet. (podle Caes. *Gall.* 7, 12, 3)
5. Cum autem (*venīrem, veniēbam, vēnissēm*), Casca aderat. (podle Cic. *ad Brut.* 1, 18, 1)
6. Ego ad tē, sī quid (*audīverō, audīverim, audiō, audīvī*) citius, scrībam. (Cic. *Att.* 11, 24, 5)

<sup>24</sup> *fēlēs, is, f. / felis, is, f.* „kočka“

<sup>25</sup> *Pompēiānum, ī, n.* „statek u Pompejí“

<sup>26</sup> *extemplō* „hned“

### 3. Vytvořte místo vedlejších vět participiální konstrukce, je-li to možné

1. Cum rēx dormiret, servī eum occidērunt.
2. Cum urbs incēnsa esset, Nerō excidium<sup>27</sup> Troiae cantābat.
3. Cum captīvī caederentur, cīvēs tacēbant.
4. Quia tē aegrōtum esse vidēbam, medicum vocāvī.
5. Cum Hortensius dēfenderet, Valerius absolūtus est.
6. Cum multī hostēs interfectī essent, exercitus in castra reductus est.
7. Quia omnēs petēbant, senātōrēs bellum indixērunt.
8. Cum lēgātī Rōmam missī essent, dux hostium eōs clam persequī iussit.
9. Cum haec essent dicta, surrēximus. (podle Cic. *div.* 2, 150)

### 4. Vytvořte místo označených konstrukcí ekvivalentní vedlejší věty

1. **Nerōne imperātōre** Rōma incēnsa est.
2. **Militēs** hostēs **aggressī** prōsperō ēventū pugnāvērunt.
3. **Eō tacente** rēs ipsa loquēbātur.
4. **Rēge mortuō** omnēs gaudēbunt.
5. **Hīs rēbus gestīs** dux sē in castra recēpit.
6. **Rēge Perse captō** multī Macedōnēs Rōmae servivērunt. (podle Cic. *Tusc.* 3, 22, 53)
7. **Tē absente** id facere nōn audeō.
8. Rōmā **proficiscēns** ad tē litterās mittam.

### 5. Slovesa v závorce dejte do správného tvaru. Je-li více možností, vysvětlete rozdíly.

1. Cum haec (*scribere, ego*) \_\_\_\_\_ , ā Curiōne mihi nuntiātum est eum ad mē venīre. (Cic. *Att.* 10, 4, 7)
2. Ab eō petivērunt, ut eam causam (*suscipere*) \_\_\_\_\_ et pūblicē (*dēfendere*) \_\_\_\_\_ . (Cic. *Cluent.* 43)
3. Sī clāmōrem hominum audiunt, dormire nōn (*posse*) \_\_\_\_\_ .
4. Caesar hostēs in nostrōs impetum facere certior factus imperāvit, ut militēs castra (*movēre*) \_\_\_\_\_ .
5. Multī mortālēs, cum hostem (*effugere*) \_\_\_\_\_ , in flūmine mortuī sunt. (podle Liv. 1, 37, 2)
6. Quae cum (*dicere*) \_\_\_\_\_ ille, finem fēcit. (Cic. *ac.* 2, 63)
7. Sī pānem (*habēre*) \_\_\_\_\_ , tibi darem.

<sup>27</sup> *excidium*, *iī, n.* „zničení, zkáza“

8. Si id dicam, ab omnibus (*reprehendere*) \_\_\_\_\_ .
9. Omnēs, quī in templō aderant, sacerdotem valdē orābant, nē diū (*loquī*) \_\_\_\_\_ .
10. Si tacuissēs, philosophus (*manēre*) \_\_\_\_\_ .
11. Vēnimus ad tē, quia (*scīre*) \_\_\_\_\_ tē otiōsum (*esse*) \_\_\_\_\_ .
12. Si tum urbs ab hostibus (*capere*) \_\_\_\_\_ , multī cīvēs (*interficere*) \_\_\_\_\_ multaeque domūs incendiō (*dēlēre*) \_\_\_\_\_ .
13. Si id puerīs (*permittere*) \_\_\_\_\_ , iis nocueris.

## 6. Spojte části vět

- |   |  |
|---|--|
| 1. Caesar in Galliam celeriter profectus est  | cum hostēs oppidum oppugnārent                   |
| 2. castra nostra capta essent                 | cum in Hispāniā sēditiō orta esset               |
| 3. incolae ā duce Rōmānōrum auxilium petēbant | nē castra nostra caperentur                      |
| 4. mentiātur                                  | nē mentiātur                                     |
| 5. pater eum monet                            | nisi Caesar in Galliam celeriter profectus esset |
| 6. senātus eō trēs legiōnēs mīsīt             | sī eum in urbe vīderō                            |
| 7. tibi dicam                                 | sī id neget                                      |
| 8. tibi dixerim                               | sī quid novī cōgnōverim                          |

## 7. Převeďte označenou část věty do pasiva nebo aktiva, je-li to možné

1. *Sī ā tē relictus sim, vīvere nōn possim.*
2. *Utinam omnēs vēritātem quaerent!*
3. *Quid tū fēcissēs, sī tē Tarentum mīsissēm?* (podle Cic. *fam.* 7, 12, 1)
4. *Aliquōs nunc amicum bovem nōmināre cōnstat.*
5. *Tirō ad tē dedisset litterās, nisi eum graviter aegrum Issī<sup>28</sup> reliquissem; sed nuntiant melius esse.* (Cic. *Att.* 6, 7, 2)
6. *Falsum est, mihi crēde, sī quid audīvistī.* (Cic. *fam.* 2, 13, 2)
7. *Sī istum hominem ēlēgeritis, libertās vōbīs ērepta sit.*
8. *Sē senātūs auctōritātī obtemperātūrōs esse dīxērunt.*
9. *Prōmīsērunt sē ad praetōrem litterās datūrōs esse.*

<sup>28</sup> *Issus*, *i. f.* „Issus“ (přimořské město na hranicích Sýrie a Kilikie)

## 8. Doplníte slova z nabídky do vět

*clādēs, cōnsulem, esset, faciam, occīsus est, redditae sunt, vīxissent*

1. Cum eae rēs agerentur, nova \_\_\_\_\_ nuntiāta est. (podle Liv. 23, 24, 6)
2. Sī quid erit certī, \_\_\_\_\_ tē statim certiōrem. (Cic. *fam.* 14, 24, 1)
3. Antigonus in proeliō, cum adversus Seleucum et Lysimachum dīmīcāret, \_\_\_\_\_ . (Nep. *reg.* 3, 2)
4. Eum sī ad Cannās \_\_\_\_\_ habuissēmus, melior et reī pūblicaē et nostra fortūna esset. (podle Liv. 25, 6, 5)
5. Servius cum \_\_\_\_\_ apud mē, ille cum tuīs litterīs VI Id. vēnit. (podle Cic. *Att.* 10, 15, 1)
6. Sī īī diūtius \_\_\_\_\_, magnam essent ēloquentiae laudem cōsecūtī. (podle Cic. *Brut.* 279)
7. Cum essem in castrīs ad fluvium P̄yramum, \_\_\_\_\_ mihi ūnō tempore ā tē epistulae duae, quās ad mē Q. Servilius mīserat. (Cic. *fam.* 3, 11, 1)

## 9. Přeložte do češtiny, určete označené výrazy a rozhodněte, o jaký typ podmínkové věty se jedná (v některých případech se může jednat o smíšená souvětí)

1. Sī quid in tē peccāvī, ignōsce; in mē enim ipsum peccāvī vehementius! (podle Cic. *Att.* 3, 15, 4)
2. Sī profectus erit, **faciam** tē certiōrem. (Cic. *fam.* 14, 11, 1)
3. Ergō ego nisi **peperissem**, Rōma nōn oppugnārētur; nisi filium habērem, **libera** in **liberā** patriā **mortua essem**. (Liv. 2, 40, 8)
4. Forsitan nōs quoque idem fēcissēmus, sī **data** fortūna **esset**. (Liv. 26, 13, 14)
5. Sī enim ita est, **vidē**, nē facinus faciās. (Cic. *fin.* 2, 29, 95)
6. Errat enim, sī quis beneficium accipit **libentius** quam **reddit**. (Sen. *epist.* 81, 17)
7. Marcelli quidem, nisi gladium Caesaris **timuissent**, **manērent**. (Cic. *Att.* 9, 1, 4)
8. Sī ad eam rem testēs **habeam**, faciam, quod iubēs. (Plaut. *Poen.* 971)
9. Mēns enim et ratiō et cōnsilium in senibus est; quī sī nullī fuissent, nullae omnīnō<sup>29</sup> cīvitatēs fuissent. (Cic. *Cato* 67)
10. Sī quis illūc mē vocat, veniō. (podle Cic. *Flacc.* 97)
11. Ea sī dixeris, **explēveris** omnem expectātiōnem nostram. (podle Cic. *de orat.* 1, 205)

<sup>29</sup> *omnīnō* „vůbec, úplně, zcela“

### 10. Přeložte do češtiny, určete označené tvary a uveďte, které věty vyjadřují současnost

1. Cum dělētī exercitūs **āmissaeque** Hispāniae (esse) **vidērentur**, vir ūnus rēs perditās restituit. (Liv. 25, 37, 1)
2. Num etiam, cum vēnissēmus, **liberē potuimus** sententiam dīcere? (Cic. *Att.* 14, 14, 2)
3. Cum magna in altō (marī) tempestās esset, vīs ventōrum **invītīs nauītīs** in Rhodiōrum portum nāvem **coēgit**. (Cic. *inv.* 2, 32, 98)
4. Cum mihi lēgātī Ephesum obviam vēnissent, litterās **mīsī**, ut equitēs ex īnsulā statim **dēcēderent**. (podle Cic. *Att.* 6, 1, 6)
5. Et quod tunc fēcimus, cum hostem Hannibalem in Italiā habērēmus, id nunc, **pulsō** Italiā **Hannibale**, dēvictīs Carthāginiēnsibus, cūntāmur facere? (Liv. 31, 7, 5)
6. Quod (=et id) cum ille **dixisset** et satis **disputātum (esse)** vidērētur, in oppidum ad Pomponium **perrēximus** omnēs. (Cic. *fin.* 5, 32, 96)
7. Cum prope iam ad dēsperatiōnem pervēnissent, Hamilcarem imperātōrem fēcērunt. (Nep. *Ham.* 2, 3)
8. **Plūra** ōtiōsus (scrīpsī); haec cum essem in senātū, exarāvī.<sup>30</sup> (Cic. *fam.* 12, 20)

### 11. Doplňte větu tak, aby dávala smysl

1. Sī quid novī cōgnoverō, tibi \_\_\_\_\_
2. Nisi Gallī Caesarī obsidēs dedissent, \_\_\_\_\_
3. Cum tempestās imminēret, omnēs \_\_\_\_\_
4. Nisi fūrēs canem timuissent, \_\_\_\_\_
5. Sī possim, tibi \_\_\_\_\_
6. Nisi cōstiteritis, in fossam \_\_\_\_\_
7. Cum irātus est, nēmō audet \_\_\_\_\_
8. Cum hominem clārissimum in urbem ventūrum esse nuntiātum esset, \_\_\_\_\_

<sup>30</sup> *exarō, āre, āvī, ātum* „zorat, vyrýt, napsat“

**12. Uvedte, zda je *vĕrum* adjektivum, substantivum nebo spojka. Pozorujte, ve kterých spojeních se objevuje *vĕrum* a ve kterých *vĕritās*.**

1. Idem esse dīcēbat Sōcratēs **vĕritātem** et virtūtem. (Sen. *epist.* 71, 16)
2. **Vĕrum** haec ēmisit tē dīcis. (Cic. *Verr.* II 4, 27)
3. Id, quod dīcitur, **vĕrum** esse vidētur.
4. Dīc mihi **vĕrum**. (podle Cic. *ad Q. fr.* 2, 16, 5)
5. **Vĕrum** vōbīs dīcam id, quod intellexī, iūdicēs. (Cic. *Verr.* II 1, 23)
6. Nam ista **vĕritās**, etiamsī iūcunda nōn est, mihi tamen grāta est. (Cic. *Att.* 3, 24, 2)
7. Adsuēscēs et dīcere **vĕrum** et audīre. (podle Sen. *epist.* 68, 6)
8. Id **vĕrī** simile esse vidētur.
9. Incrēdibilem rem tibi narrō, sed **vĕram**: nescit esse sē caecam. (Sen. *epist.* 50, 2)
10. Nunc **vĕritātem** cum eīs ipsīs, quī docent, quaerimus. (Sen. *dial.* 8, 3, 1)
11. Sī dīcis tē mentīrī **vĕrum**que dīcis, mentīris. (podle Cic. *ac.* 2, 96)
12. Tum ille „**Vĕrum**,“ inquit, „ex mē audiēs, Catule.“ (Cic. *de orat.* 2, 152)

**13. Přeložte do latiny**

1. Kdybys mi byl napsal, že jsi nemocný, byl bych přišel a pomohl bych ti.
2. Cožpak by nebylo bývalo mnohem lepší říct pravdu?
3. Kdykoliv jsou sami, jsou smutní.
4. Kdykoliv přijde do města, všichni ji obdivují.
5. Kdyby se teď vojáci dali na pochod, nepřátelé by je viděli a zaútočili by na ně.
6. Kdyby se onoho dne vojáci dali na pochod, nepřátelé by je viděli a zaútočili by na ně.
7. Co jsem měl tehdy říct?
8. Když přišli poslové a oznámili, že městu hrozí nebezpečí, konzulové přikázali všem ženám a dětem odejít.
9. Kéž bychom se nevyhýbali velmi nesnadným věcem!
10. Když učitel přikázal žákům, aby četli, nikdo ho neposlechl.
11. Kdyby ti něco chybělo (tj. kdybys něco postrádal), rád ti to dám.
12. Kéž byla naplněna všechna jejich očekávání!
13. Když se zdálo, že není naděje na návrat, zpozorovali, že se k břehu přibližuje loď.

#### 14. Vyberte správnou možnost

*Utinam pecūniam magnam habērem!*

- Mám vsazeno v loterii a přeji si vyhrát.
- Přeji si mít hodně peněz, ale nemám.
- Lituji, že jsem v minulosti neměl hodně peněz.

*Tibi persuādēbam eum nihil patrī dīxissse.*

- Snažil jsem se přimět tě k tomu, abys nic jemu ani otci neříkal.
- Snažil jsem se tě přesvědčit o tom, že otci nic neřekne.
- Snažil jsem se tě přesvědčit o tom, že otci nic neřekl.
- Neznamená nic, protože osobní zájmeno „ty“ je ve špatném pádě.

*Quid faciam? Emamne hanc rem an nōn?*

- Přemyslím, co mám dělat.
- Ptám se někoho jiného na to, co udělám.
- Ptám se sám sebe na to, co udělám.
- Přeji si koupit tu věc.

*Lēgātus nuntiāvit Rōmānōs Gallōs vīcisse.*

- Legát oznámil vítězství Římanů.
- Legát oznámil porážku Římanů Galy.
- Nelze rozhodnout, co se vlastně stalo.
- Věta není gramaticky správně, protože vedle sebe stojí dva akuzativy.

*Utinam domum habeam!*

- Přeji si mít dům, ale vím, že na to nikdy nebudu mít.
- Přeji si mít dům a je možné, že se mi můj sen splní.
- Přál jsem si mít dům, ale bohužel jsem ho nikdy neměl.

*Nē pecūniam amīsissem!*

- Ještě nevím, jestli jsem peníze doopravdy ztratil, doufám, že ne.
- Mám potvrzeno, že jsem ztratil peníze, a je mi to líto.
- Přeji si, abych pořád znova neztrácel peníze.

*Utinam nōn paterētur!*

- Kéž by tak teď netrpěl, ale bohužel trpí.
- Neznamená nic, ve větě je chyba.
- Kéž by v minulosti netrpěl, ale on bohužel trpěl.
- Kéž by se to teď netrpělo (chování apod.).

*Nōnne herī sē in foveam cecidisse dixit?*

- Nejsem si jist, zda opravdu spadl do jámy nebo to jen tvrdil.
- Všichni jsme ho viděli spadnout do jámy.
- Všichni dobře víme, že tvrdil, že spadl do jámy.
- Dobře víme, že se nakonec na kraji jámy zastavil a nespadol do ní.
- Nejsem si jist, zda včera říkal, že spadl do jámy.

## 15. Přečtěte si text a splňte požadované úkoly

### Arion (podle Hygina,<sup>31</sup> upraveno)

Arionem, quia arte citharae potens erat, rex Pyranthus Corinthius dilexit. Arion a rege petiit,<sup>32</sup> ut sibi liceret artem suam per civitates illustrare. Cum id a rege impetravisset et magnum patrimonium acquisisset,<sup>33</sup> navem conscendit. Tum consenserunt famuli cum nautis, ut eum interficerent. Apollo Arioni in quietem venit eique dixit, ut ornatu suo et **corona** decantaret et eis se traderet, qui ei praesidio venissent.<sup>34</sup> Cum famuli et nautae Arionem studerent interficere, petivit ab eis, ut ante decantaret. Cum autem citharae sonus et vox eius audiretur, delphini circa navem venerunt. **Eis visis** ille se in mare praecipitavit et delphini eum **sublatum** advexerunt Corinthum ad regem Pyranthum. Cum ad terram egressus esset, cupidus viae delphinum in mare non **propulit**, qui ibi exanimatus est. Cum casus suos Pyrantho narravisset, iussit Pyranthus delphinum sepeliri et ei monumentum construi.

Paulo post nuntiatum est Pyrantho navem, in **qua** Arion vectatus erat, Corinthum adpulsam esse tempestate. Cum Pyranthus nautas perduci ad se iussisset et de Arione inquireret, dixerunt eum mortuum esse et se eum sepulturae tradidisse. Rex iis respondit: „Crastino die ad delphini monumentum iurabitis.“ Ob id factum eos custodiri iussit atque Arionem iussit ita ornatum, quomodo se in mare praecipitaverat, in monumento delphini mane delitescere. Cum autem rex eos adduxisset iussissetque eos per delphini manes iurare Arionem mortuum esse, Arion e monumento excessit. Illi **stupentes** obmutuerunt. Rex eos iussit ad delphini monumentum crucifigi. Apollo autem propter artem citharae Arionem et delphinum in astris **posuit**.

31 Hyginus. *Fabulae* 194. (Hyg. *fab.* 194)

32 *petiit* = *petivit*

33 *acquisisset* = *acquisivisset*

34 *venissent*: zde přeložte „přijdou“ (jedná se o tzv. zástupný konjunktiv za futurum II)

### Odpovězte

1. Tvary *petiit* a *acquisisset* vznikly vypuštěním *-v-* nebo *-vi-*. Určete, od jakých sloves jsou odvozeny následující tvary, a určete je: *laudasset, quaesierunt, audieramus, cupierit, navigassemus, nescieram*
2. Najděte věty, kde je po slovese *iubere* vyjádřeno, komu se přikazuje.
3. Najděte věty obsahující *cum historicum*. Jaké konjunktivy jsou v nich použity? Vyskytuje se v textu *cum* s jiným významem?
4. Od jakého slovesa je odvozen tvar *dilexit* a od jakého *delegit*?
5. Určete gramaticky následující tvary: *corona, sublatum, propulit, qua, stupentes, posuit*.
6. Vyznačenou část věty převedte do aktiva: *Nuntiatum est Pyrantho navem Corinthum adpulsam esse tempestate*.
7. Ablativ absolutní *eis visis* ve větě *eis visis ille se in mare praecipitavit* nahraďte vedlejší větou.
8. Jaký je rozdíl mezi tvary *māne – manē* a mezi tvary *manēs – mănēs*?
9. Najděte v textu indikativ plusquamperfekta.
10. Znáte některé další mytologické postavy, podle nichž byla nazvána souhvězdí?
11. Z jakých latinských slov vycházejí slova: inkvizice, krucifix, konsensus, ilustrace, astrální, akvizice?

### Vyberte pravdivá tvrzení

Delfín zemřel, protože ho Arion zapomněl hodit do vody.

Námořníci tvrdili, že Arion zahynul při nešťastném pádu do moře.

Král Pyranthus byl Arionovi příznivě nakloněn.

Námořníci při pohledu na Ariona oslepli.

Námořníci byli za trest popraveni.

## Slovní zásoba

appellō (adpellō), ere, pulī, pulsum	přihnát, přirážet ke břehu, přistát
Ariōn, ōnis, m.	Arión (básník, žil kolem r. 600 př. n. l.)
cithara, ae, f	loutna, kytara (pův. čtyřstrunná)
Corinthus, a, um	korintský
crāstinus, a, um	zítější
dēcantō, āre, āvī, ātum	zpívat, zpěvavě přednášet, dozpívat, přestat zpívat
dēlitēscō, ere, lituī, –	schovat se
delphīnus, ī, m.	delfín
exanimō, āre, āvī, ātum	usmrtit, zbavit (někoho) života
fāmulus, ī, m.	sluha, otrok
illustrō, āre, āvī, ātum	vysvětlit, objasnit, oslavovat, dělat slavným
Mānēs, ium, m.	Manové, podsvětní bohové
obmūtēscō, ere, tuī, –	oněmět
ornātus, ūs, m.	výstroj, oděv, ozdoba
perdūcō, ere, dūxī, ductum	přivést
praecipitō, āre, āvī, ātum	srazit, svrhnout
▪ sē praecipitāre	▪ vrhnout se, skočit dolů, padat
praesīdium, īī, n.	ochrana, záštita
▪ praesidiō (dat.) venīre	▪ přijít na pomoc, k ochraně
prōpellō, ere, pulī, pulsum	popohnat, shodit, zahnat
sepultūra, ae, f.	pohřeb, pohřbívání, hrob
stupeō, ēre, stupuī, –	žasnout, divit se, být ohromen
vectō, āre, āvī, ātum	vozit
▪ vectārī	▪ jezdit

## Živá slova

De mortuis nil (= nihil) nisi bene.

Est modus in rebus.

Nusquam est, qui ubique est.

Si tacuisses, philosophus mansisses.

Terminus ante quem.

Terminus post quem.

Terminus a quo.

Terminus ad quem.

Tu si hic sis, aliter sentias.

Ut sementem feceris, ita metes.